

WSTĘP

Współczesna pedagogika odchodzi od dominującej w XX w. tradycji, w której skupiano się przede wszystkim na organizacji życia szkolnego, procesie nauczania (w dużo mniejszym stopniu uczenia się), czynnościach i kompetencjach nauczyciela oraz odpowiadającym sytuacji szkolnej obowiązkom ucznia. Te problemy w cywilizacji nazywanej społeczeństwem wiedzy, w którym to informacja, a następnie wiedza stają się dobrami kluczowymi w rozwoju gospodarki, nadal są istotne. Dzisiaj jednak pedagogika nie ogranicza się do problemów szkolnych, a obejmuje swoim zasięgiem cały okres egzystencji człowieka – od lat najmłodszych po wiek senioralny. Nie ogranicza się również do sytuacji szkolnej. Zamiast tego z jednej strony bierze pod uwagę wielowiekową tradycję skupiającą się na wychowaniu człowieka (którego częścią jest proces kształcenia), jak również rozszerza swój zasięg o aktywność pozaszkolną człowieka (np. problematyka związana z odpowiednim wykorzystaniem czasu wolnego, problem pomocy człowiekowi dorosłemu w jego codziennych, również pozaedukacyjnych rozterkach). W niniejszym tomie uwaga autorów skupia się na tych zagadnieniach. Podobnie jak w poprzednich edycjach zostały w nim zawarte zarówno analizy teoretyczne dotyczące kierunków rozwoju współczesnej pedagogiki, jak i analizy empiryczne, z których autorzy wyciągają konkretne wnioski z sytuacji obecnej (jak jest) dla przyszłości (jak być powinno).

Pedagogika, jak każda dyscyplina naukowa, nie rodzi się w próżni. Jej badania są ograniczane poprzez narzucone ramy badań (w tym sensie pedagogika jest nauką praktyczną), jak i – podobnie jak nauki humanistyczne – odnosi się do dorobku teoretycznego, do klasyki, która na stałe zakorzeniła się w jej rozważaniach. Wreszcie pedagogika odnosi się do warunków społeczno-kulturowych, które wyznaczają ramy egzystencji osób stanowiących podmiot jej analiz, a zatem pedagogika jest nauką społeczną. Autorzy zatem odwołują się w swoich analizach do dorobku tak pedagogicznego, jak i pochodzącego z innych dyscyplin nauk humanistycznych i społecznych, ale korzystają z metod stosowanych w badaniach pedagogicznych. W swoich analizach teoretycznych opierają się na kluczowych pozycjach źródłowych, które nie tylko są rzetelnie analizowane, ale służą do wyprowadzenia autorskich, niejednokrotnie nowatorskich wniosków. Jeśli zaś chodzi o analizy empiryczne, oprócz przytaczania kluczowych ustaleń z zakresu omawianego tematu, autorzy wykorzystują ugruntowane w metodologii badań pedagogicznych metody i techniki badawcze.

Edukacja nie może pomijać warunków społeczno-kulturowych, w których się odbywa. W tym znaczeniu nie ma ona charakteru uniwersalnego, lecz jest zdominowana przez „ ducha swojej epoki ”. Dla ludzi żyjących w każdej epoce historycznej to jej warunki były najistotniejsze, podczas gdy historia, przeszłość spełnia warunek czasu minionego, który co prawda może inspirować, może uczyć, ale zawsze będzie miał rolę wtórną względem terażniejszości. Również we współczesnej epoce

mamy do czynienia ze specyfiką, która dzisiaj wyznacza trendy, lecz nie była ważna w czasach minionych. Na plan pierwszy wysuwa się tutaj ponowoczesność, wraz z jej cechami pozytywnymi, jak i negatywnymi. Dobrze wykorzystany indywidualizm, nie ograniczający się do postrzegania wolności czy też odpowiedzialności w sposób negatywny („jestem wolny od... innych”, „ogranicza mnie jedynie prawo bądź inne środki przymusu”), lecz rozwijana w sposób pozytywny, jako możliwość realizacji wielu wzorców życiowych niedostępnych ludziom w wiekach poprzednich, jest jednym z dobrodziejstw naszych czasów. Jego twórcze wykorzystanie dla dobra człowieka jest jednym z największych wyzwań dla współczesnych pedagogów. Na stan współczesnej edukacji wpływają inne wątki, takie jak wielokulturowość, dyskurs ponowoczesny, aktywność kobiet. Wyważanie praw i obowiązków różnych podmiotów i grup społecznych, o różnych celach i aspiracjach życiowych, wydaje się współcześnie szczególnie ważnym problemem, który owocuje tak problemami wychowawczymi, jak i edukacyjnymi (np. poszukiwanie odpowiedzi na pytanie, które treści przekazywane w ramach tzw. „ukrytego programu szkoły” są wzorcami naszej kultury, a które tylko reliktem przeszłości). Równie ważną kwestią, typową dla współczesnych rozważań, jest wpływ społeczeństwa sieci na egzystencję współczesnego człowieka. Stała się ona częścią naszego codziennego życia. W momencie gdy na naszych oczach tracą na aktualności niektóre problemy z nią związane (np. czy rzeczywistość wirtualna zastąpi tę realną), pojawiają się nowe, z których dla pedagogiki szczególnie ważna jest kwestia rozważań między pozytywnymi a negatywnymi aspektami wirtualności i jej wpływu na edukację człowieka. Czy zatem społeczeństwo sieci przynosi więcej pozytywów, możliwości edukacyjnych, które istnieją, ale nadal nie są wykorzystane w praktycznych działaniach tak szkoły, jak i rodziny, czy też bardziej dominują jej negatywne aspekty, takie jak zanik więzi społecznych, niekontrolowany przepływ (nie zawsze wiarygodnych) informacji i powszechny zanik „kultury myślenia”, co objawia się nieumiejętnością poprawnego wypowiedzania się tak w mowie, jak i w piśmie czy też brakiem umiejętności formułowania przekonujących argumentów i wynikających z nich wniosków.

Problem dotyczący wychowania człowieka od zawsze nurtuje myśl pedagogiczną. Jak stosować świadome wpływy dla dobra wychowanka, by doprowadzić go do pełni jego rozwoju, którego sednem będzie osiągnięcie przez niego dojrzałości (nie w sensie metrykalnym, lecz psychicznym), tak by wychowanie mogło zostać zastąpione przez samowychowanie (wpływy z zewnątrz na wpływ wewnętrzny)? Autorzy proponują nieograniczanie wychowania jedynie do korekty negatywnych zachowań, lecz postrzegają je w dominujący we współczesnej myśli pedagogicznej sposób, tj. jako doprowadzanie wychowanka do samodzielności, poprzez dostrzeżenie od najmłodszych lat jego autonomii, podkreślanie znaczenia jego podmiotowości, indywidualizmu. W tym celu zaznaczają, iż ważne jest nieograniczanie się jedynie do wpływów dydaktycznych, a w wychowaniu – do oddziaływania na psychikę młodego człowieka. Podstawą dobrego wychowania jest antropologia, opierająca się na

postrzeganiu człowieka jako istoty holistycznej, gdzie wszystkie aspekty jej rozwoju są równie istotne. Stąd wychowanie nie powinno ograniczać się do oddziaływań w sferze psychicznej. To również rozwój duchowości, dzięki której młody człowiek odkrywa to, co najważniejsze w jego egzystencji, tj. sens swojego życia. By tak się mogło stać, ważne jest zwrócenie uwagi na aksjospherę, tj. na te wartości, które są faktycznie dla wychowanka ważne, a nie tylko te, które społeczeństwo uznaje za istotne, stąd uważa się, że skuteczne wychowanie kończy się na ich uznaniu przez dziecko. W wychowaniu ważne jest to, czym wychowanek żyje, tj. pokazywanie mu takiego świata wartości, który jest dla niego atrakcyjny, wskazywanie przykładów osób, które staną się dla niego bohaterami i autorytetami, których życie uzna on za ważne i godne naśladowania. Wreszcie współczesne wychowanie, tak jak współczesna cywilizacja, jest zdominowane przez słowo sukces. Stąd w niniejszym numerze można znaleźć odpowiedzi na pytania, czym jest sukces we współczesnym rozumieniu i jak wychowywać do niego dzieci od najmłodszych lat, tak by stał się on sukcesem wewnętrznym, tzn. spójnym z tym, do czego w życiu dany człowiek chce dojść, co zrealizować, a nie wyłącznie życiem nieszczęśliwym, lecz pozytywnie waloryzowanym w społeczeństwie (sukces materialny, odpowiednia stopa życiowa, kariera itp.).

Mimo zarysowanych powyżej problemów współczesnej pedagogiki, obejmujących środowisko społeczno-kulturowe, a rzutujących na problemy związane z wychowaniem człowieka, z jej rozważań nie zniknęły problemy związane ze sferą nauczania. Dydaktycy nadal zastanawiają się, jak uczynić środowisko nauczania – uczenia się bardziej atrakcyjnym, tj. jak ułatwić proces uczenia się. Co zrobić, by stał się przyjemniejszy, ale także skuteczniejszy. Co zrobić, by umożliwił młodemu człowiekowi funkcjonowanie w środowisku nadmiaru informacji. Co zrobić, by z dostępnych danych wybierał to, co jest dla niego faktycznie ważne. Jak wreszcie rozumieć kreatywność współczesnego człowieka i przygotować go do przetwarzania informacji w wiedzę, służącą zarówno uczniowi, jak i całemu społeczeństwu? To wreszcie poszukiwanie odpowiedzi na pytanie, jak skutecznie motywować uczniów, by chcieli przekraczać pozorne, dostrzegane w sytuacji obecnej przeciążenia i realizować w pełni swój potencjał.

W zarysowanych warunkach szczególnie ważna jest rola nauczyciela, łączącego w sobie funkcję wychowawcy i dydaktyka. Nauczyciela, który w nieprzyjaznych dla niego czasach może stać się dla młodzieży osobą, która będzie inspirować młode pokolenie, która stanie się dla niego autorytetem. W tym wymiarze nauczyciel poszukuje we współczesnych warunkach przestrzeni dla wypełniania swojej tradycyjnej roli. Jednocześnie autorzy pokazują trud tej pracy – przeciążenie obowiązkami, problem stresu, wypalenia zawodowego oraz wskazują na skuteczne sposoby przeciwdziałania negatywnych stron tego zawodu. To równocześnie umiejętność dostrzegania w nawale pracy pozytywnych stron wybranej przez siebie profesji, szacunek (wbrew opiniom społecznym) dla niej i dla swojej pracy. To własna praca każdego nauczyciela nad prestiżem całego środowiska, w której szczególnie ważne jest dostrzeganie

własnej wartości, swoich mocnych stron, na których buduje się karierę i odczuwa satysfakcję z wykonywanych czynności zawodowych.

Współczesne oddziaływania na wychowanka nie kończą się – jak w epokach poprzednich – wraz z opuszczeniem przez ucznia ławy szkolnej. Dzisiaj mamy do czynienia z przenikaniem się sfery pracy i edukacji do końca aktywności zawodowej oraz kontynuowaniem edukacji w wieku emerytalnym. Stąd w obrębie zagadnień współczesnej pedagogiki ważne miejsce zyskały potrzeby edukacyjne, ale i wychowawcze, osób dorosłych. Kontynuowanie edukacji w momencie posiadania całej gamy doświadczeń zawodowych, jak i rozwój edukacyjny osoby starszej stwarzają nowe wyzwania dla środowiska edukacyjnego. Każda z dorosłych grup uczniów ma swoje indywidualne potrzeby edukacyjne, z których zdaje sobie sprawę, potrafi je jasno zdefiniować i wyartykułować, oczekując od środowiska edukacyjnego ich realizacji. To również problematyka związana z wychowywaniem i rozwojem dorosłego człowieka. Na dzień dzisiejszy mamy do czynienia z wieloma nierozwiązanymi problemami w zakresie stworzenia kompleksowej oferty edukacyjnej, która satysfakcjonowałaby osoby dorosłe.

Na szereg problemów postawionych w niniejszym wstępie próbują odpowiedzieć autorzy tekstów w nim zgromadzonych. Ich analizy stanowią wkład we współczesną myśl pedagogiczną – często jest to wkład niedokończony, pobudzający do dalszych rozważań i pogłębiania poszczególnych wątków. Ale jednocześnie jest to wkład istotny, gdyż skupia uwagę Czytelnika na problemach ważnych dla współczesnych rozważań w pedagogice, zachęcając go do stawiania pytań w obrębie analizowanych zagadnień, prowadzenia z autorami dyskusji, jak i dochodzenia do własnych, z pewnością niejednokrotnie nowatorskich, wniosków.

Aleksandra Kamińska